

Een universiteit voor Antwerpen. Van aspiratie naar proeftuin voor Belgisch onderwijsbeleid (1954-1971)

Alexia COUSSEMENT

Abstract

Throughout Belgium's first century of existence, there have been repeated calls to establish a university in the city of Antwerp. It took until the late 1950s to gain the necessary support for this cause. In the process, different views on the concrete realization of this project emerged. Because of the many voices within this debate, which also broadened to a national scale, more rational formulas had to make way for a compromising solution. Instead of creating one university, three incomplete university institutions were established between 1965 and 1971: RUCA (a state institution), UFSIA (a catholic, private institution), and UIA (a pluralistic foundation). Belgian policymakers considered the cooperation between these differing institutions a unique experiment which had the potential to end the rigid pilarization of the Belgian academic landscape.

INLEIDING

Universiteitsgeschiedenis is een eeuwenoud genre, maar pas in de loop van de twintigste eeuw ontwikkelde het zich van een gelegenhedenopdracht of hobby naar een historische discipline. De professionalisering en verwetenschappelijking van de universiteitsgeschiedenis vond hoofdzakelijk plaats vanaf 1980. Als voorname voorbeelden gelden de boekenreeksen *A history of the University in Europe* (Cambridge, 1992-2011) en *Universiteit & Samenleving* (Hilversum, 2006-heden).¹ Toch blijven er in de geschiedschrijving over het Belgische universiteitswezen een aantal lacunes bestaan, zoals het onderzoek naar het academische landschap tijdens de tweede helft van de twintigste eeuw. Een hiaat daarbij is de Antwerpse casus. Er bestaat tot heden geen integrale studie naar de totstandkoming van de Universiteit Antwerpen. Wel zijn hiertoe eerder verschillende aanzetten gegeven, maar geen van deze publicaties biedt een diepgaande en samenhangende analyse van het politieke debat dat leidde tot de oprichting van drie Antwerpse universitaire instellingen, hun identiteitsvorming, wisselwerking en van het geleidelijke eenmakingsproces.²

¹ COUSSEMENT, "Met vereende krachten": een Antwerpse universiteitsgeschiedenis', *Contemporanea.be*.

² Zie bijvoorbeeld: DE BRUYNE, *Universitaire Expansie te Antwerpen* (1971); VAN DER STEEN, *De studentenbeweging aan het St.-Ignatiusinstituut* (1982); DE CLERCK, 'Hoe men 25 jaar geleden de Universiteit Antwerpen zag' (1983); KINSBERGEN, 'De Universiteit Antwerpen' (1985); LENDERS, *Ontstaan en groei van de universiteit van Antwerpen* (1991); VAN BEEK e.a., *Bouwen aan de Universiteit Antwerpen* (1997); MORTELMANS, 'Van toen en nu' (2002).

De redenen hiertoe zijn dat deze auteurs eerder focusten op één van de drie instellingen in plaats van op het geheel en ze zelf betrokken actoren waren binnen een verhaal dat zich nog volop ontvouwde.³

Dit artikel belicht een eerste belangrijke fase binnen deze geschiedenis. Het behandelt hoe in Antwerpen de eis tot de oprichting van een universiteit opkwam en hoe dit project zich uiteindelijk vertaalde in de realiteit. Daarvoor wordt zowel een beroep gedaan op bestaande literatuur als op bronnenmateriaal dat nieuwe inzichten biedt. De gedigitaliseerde *Gazet van Antwerpen* is daarbij van groot belang, doordat de krant nauwgezet verslag uitbracht van het Antwerpse universiteitsgebeuren. Verder bestaat het bronnencorpus uit parlementaire handelingen, gedrukte bronnen als brochures, rapporten, memoires en dergelijke meer. Ook het Antwerpse universiteitsarchief vormt een voorname uitvalbasis voor dit onderzoek, maar dit archief wordt momenteel nog volop ontsloten.

De Antwerpse universiteitsgeschiedenis is meer dan een regionaal verhaal. Door het naast elkaar bestaan van drie universitaire instellingen met een verschillende ideologische insteek en juridisch kader binnen hetzelfde stedelijk gebied, kan de Scheldestad beschouwd worden als een microversie van het verzuilde Belgische academisch landschap. Het toont concreet aan hoe tijdens de tweede helft van de twintigste eeuw maatschappelijke en politieke tendensen de vorming van universiteiten aanstuurden. Dit leidt niet enkel tot een beter begrip van deze instellingen, maar stimuleert ook de kritische reflectie ten aanzien van actuele universitaire ontwikkelingen.

1. NAAR EEN EXPANSIE VAN HET BELGISCHE UNIVERSITEITSLANDSCHAP

In 1835 verscheen de eerste Belgische organieke wet op het hoger onderwijs, waardoor Gent en Luik hun rijksuniversiteit behielden. Daarnaast heropende in Leuven een vrije, katholieke universiteit en ook Brussel huisvestte sinds kort een vrije universiteit.⁴ Verschillende personaliteiten doorheen de negentiende en twintigste eeuw vonden dat Antwerpen in dit lijstje ontbrak. Zo publiceerde de Vlaamsgezinde arts en gemeenteraadslid Frans-Jan Matthysens in 1847 de brochure *Projet d'organisation d'une université belge de commerce et d'industrie*. Daarin argumenteerde hij voor een Antwerpse handelsuniversiteit. De havenstad had nood aan hoogopgeleide werkkrachten om internationaal competitief te blijven.⁵ In 1869 pleitte de Antwerpse advocaat Edward Coremans voor een Nederlandstalige universiteit in zijn stad.⁶ Vervol-

³ DEPREEUW, 'Een eeuw lobbyen over een universiteit', *Intermediair* (3 maart 1992), 7-8.

⁴ DHONDT, 'De verloren strijd voor één universiteit in België, 1814-1835', 220, 203.

⁵ MORTELMANS, 'Van toen en nu', 14.

⁶ LENDERS, *Ontstaan en groei van de universiteit van Antwerpen*, 11.

gens hield schrijver en dichter Pol De Mont in 1896 op het 23ste Nederlands Taal- en Letterkunde Congres een redevoering voor de oprichting van een vrije Vlaamse universiteit in Antwerpen.⁷ Verder engageerde de Vlaamsgezinde econoom Lodewijk de Raet zich aan het begin van de twintigste eeuw niet alleen voor de vernederlandsing van de universiteit van Gent, maar eveneens voor Nederlandstalig hoger onderwijs in Antwerpen.⁸ Als laatste voorbeeld geldt de socialistische politicus Emile Vandervelde die in 1914 eerder voorstander was van een Vlaamse universiteit in Antwerpen dan voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit.⁹ Waar in 1930 de universiteit van Gent vervlaamste, bleef Antwerpen op haar honger zitten.

Doorheen de negentiende en twintigste eeuw was het pleidooi voor een Antwerpse universiteit, voornamelijk vanuit Vlaamsgezinde hoek, herhaaldelijk te horen. Hoewel er in de Scheldestad verschillende instellingen voor hoger onderwijs tot stand kwamen, bleef een universiteit afwezig. In 1954 verscheen de eis terug op tafel met een manifest – ondertekend door de gouverneur van Antwerpen, Richard Declerck, de gouverneur van Henegouwen, Emile Cornez, de bisschop van Doornik, Charles-Marie Himmer en de provinciaal van de Noord-Belgische jezuïeten, Etienne Dhanis – dat de Belgische overheid verzocht om een universitair statuut toe te kennen aan de handelshogescholen van Antwerpen en Bergen.¹⁰ Initieel bleef ook deze oproep zonder noemenswaardige resultaten, maar het initiatief luidde wel een kentering in. Het streven naar universitair onderwijs voor de havenstad zou voortaan aanwezig blijven. Aan de basis van dit keerpunt lagen verschillende naoorlogse ontwikkelingen die hieronder aan bod komen. Enerzijds leidden deze tot het bekritisieren van het toenmalige universiteitswezen en anderzijds droegen ze bij tot de vorming van een voldoende groot draagvlak voor een Antwerpse universiteit.

Om te beginnen klonk in de loop van de twintigste eeuw de sociale eis tot democratisering van de toen bijzonder elitaire universiteit steeds luider. De *Universele Verklaring van de Rechten van de Mens* uit 1948 declareerde in artikel 26 dat hoger onderwijs beschikbaar moest zijn voor iedereen ‘die daartoe begaafdheid bezit’.¹¹ Sociologen als Claire Leplae of Ward Leemans stelden met hun onderzoek vast dat jongeren uit bijvoorbeeld arbeiders- of landbouwersgezinnen heel wat hindernissen ervaarden die de toegang tot de universiteit belemmerden, zoals de hoge kostprijs van studies, de psychologische

⁷ WILS, *Van de Belgische naar de Vlaamse natie*, 123.

⁸ LENDERS, *Ontstaan en groei van de universiteit van Antwerpen*, 11; S.n., ‘Technische vorming en wetenschappelijk onderzoek in Vlaanderen’, 1219.

⁹ PEIREN, ‘Vandervelde, Emile’, *NEVB Online*.

¹⁰ DECLERCK e.a., *Voor een universitair Statuut van het Hoger Handelsonderwijs*, 1-27.

¹¹ *Universal Declaration of Human Rights* (10 december 1948), Artikel 26.1: “Everyone has the right to education. Education shall be free, at least in the elementary and fundamental stages. Elementary education shall be compulsory. Technical and professional education shall be made generally available and higher education shall be equally accessible to all on the basis of merit.”

drempel om als eerste van de familie te studeren of het niet beschikken over het noodzakelijke humanioradiploma.¹² De overheid diende deze obstakels weg te werken zodat enkel nog bekwaamheid het criterium vormde. De Belgische wetgever zou halverwege de jaren 1950 de eerste stappen zetten om het hoger onderwijs toegankelijker te maken voor een bredere bevolkingsgroep. Ze deed dit bijvoorbeeld door de oprichting van het Nationaal Studiefonds in 1954, door in 1960 sociale voorzieningen aan universiteiten meer te subsidiëren of door in 1964 de diplomavereisten voor de aanvang van universitaire studies te versoepelen.¹³

De nationale overheid voerde deze maatregelen niet enkel door vanuit een sociale bewogenheid. Haar grootste drijfveer was de angst om hopeloos achterop te raken op vlak van economische en technologische vooruitgang ten aanzien van de buurlanden en de opkomende grootmachten, de Verenigde Staten en de Sovjet-Unie. Het belang van intellectueel kapitaal nam in de naoorlogse periode almaar toe. Politieke actoren als Pierre Harmel pleitten halverwege de jaren 1950 voor een grotere inzet op universitair onderwijs om aan de nieuwe economische noden te voldoen.¹⁴ Deze bewustwording leidde niet alleen tot democratiseringsmaatregelen, maar ook tot nieuwe initiatieven als de oprichting van de Nationale Raad voor Wetenschapsbeleid (NRWB) in 1959. Dit orgaan zou in 1961 een rapport uitbrengen met concreet advies over de uitbreiding van het Belgische universiteitswezen. Het zou het vertrekpunt vormen voor het politieke debat over de universitaire expansie.¹⁵

Een volgende factor die een belangrijke rol speelde in de argumentatie voor een Antwerpse universiteit was de discrepantie tussen het aantal Nederlandstalige en Franstalige studenten. Het *Statistisch jaarboek voor België* geeft voor de academiejaren 1953-54 tot en met 1963-64 volgende cijfers:

¹² TYSENS, 'De democratisering van het hoger onderwijs', 219-227; LEPLAE, 'Recrutement et mobilité sociale des universitaires', 675-677; LEEMANS e.a., 'Sociale hervormingen voor universitair', 29-41; VANDEKERCKHOVE en HUYSE, *In de buitenbaan*, 13-48; Sociologen en pedagogen bleven onderzoek doen naar de sociale achtergrond van de Vlaamse studentenbevolking en de ongelijkheden die daarbij optraden. Zie bijvoorbeeld het werk door Leo Coetsier, Leo Wieërs, Ivan De Lanoo of André Bonte.

¹³ EYSKENS, *De memoires*, 667; LENDERS, *Ontstaan en groei van de universiteit van Antwerpen*, 23, 41, 43-45; DE CLERCK, *Twintig jaar studie van het universitair onderwijs in België*, 8-10; HENKENS, *Steekspel tussen traditie en vernieuwing*, 36.

¹⁴ HARMEL, 'Economie, wetenschap, onderwijs in de U.S.A.', 707.

¹⁵ MAES, *Archief van de programmatorische overheidsdienst Wetenschapsbeleid*, 19; DUBUISSONS, 'L'expansion des Universités belges', 18; EYSKENS, *De memoires*, 667; LENDERS, *Ontstaan en groei van de universiteit van Antwerpen*, 33; DE CLERCK, *Twintig jaar studie van het universitair onderwijs in België*, 8.

Tabel 1: Belgische studenten volgens taalgroep

Jaar	Franstalig		Nederlandstalig		Belgische
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal
1953-54	14.029	62	8.462	38	22.491
1955-56	15.067	62	9.395	38	24.462
1957-58	16.737	62	10.359	38	27.096
1959-60	17.690	61	11.460	39	29.150
1961-62	19.467	59	13.259	41	32.726
1963-64	22.111	58	16.255	42	38.366

De tabel toont aan hoe er tijdens dit decennium procentueel altijd meer Fransstalige dan Nederlandstalige studenten waren, ongeveer drie op twee, terwijl de demografische verhouding tijdens deze periode net andersom was.¹⁶ Doordat Vlaanderen na de Tweede Wereldoorlog een economisch inhaalmanoeuvre maakte ten opzichte van Wallonië en de communautaire spanningen toenamen, werd deze wanverhouding steeds vaker betwist. Volgens een omvangrijke groep van Vlaamse academici als Jan Gillis, Leo Wieërs, Leo Coetsier, Marie De Groodt, politici als Lode Craeybeckx, Maurits Coppieters, Leo Delwaide, leden van de Kultuurraad voor Vlaanderen en prominenten als Georges Franck dienden er meer Vlaamse jongeren te participeren aan universitair onderwijs om het evenwicht te herstellen en de ‘verfransing’ tegen te gaan. Een uitbreiding van het Nederlandstalige universiteitswezen kon hiertoe bijdragen.¹⁷

De laatste ontwikkeling die we hier benoemen was de stelselmatige stijging van het aantal studenten, wat een gevolg was van de bovengenoemde tendensen. Daarnaast werkten nog andere factoren deze stijging in de hand, zoals de democratisering van het secundair onderwijs, het voortschrijdende welvaartspeil, de naoorlogse geboortegolf en de toenemende emancipatie van de vrouw. Het rijzende studentenaantal vergrootte aan het einde van de jaren 1950 de druk op de universitaire infrastructuur. Studies (*cf. tabel 2*) berekenen dat deze stijging zich in de daaropvolgende jaren gestaag zou verderzetten, waardoor de bestaande universiteiten weldra niet langer in staat zouden zijn om de toestroom op te vangen. Dit zou zich bijvoorbeeld vertalen in te veel studenten in verhouding tot het aantal docenten, onvoldoende studentenhuisvesting, een ontoereikende capaciteit van de auditoria en leslokalen.¹⁸

¹⁶ CRAEYBECKX, *Universiteit van deze tijd*, 122-123.

¹⁷ Zie onder meer: PLASSCHAERT, ‘De democratisatie van het Hoger Onderwijs’ (1953); GILLIS, ‘Uitbreiding van het onderwijs in Vlaams-België’ (1957); JANNE, ‘De Universiteit in een overgangperiode’ (1957); PEREMANS, ‘Universitaire problemen’ (1959); WIEËRS, ‘Toekomstmogelijkheden voor de Vlaamse jongeren’ (1960); ‘Overtuigend pleidooi voor de oprichting van een Universiteit te Antwerpen’, *GVA* (21 april 1960), 4; WIEËRS, *Studiebeurzen als hefboom*, 10-11.

¹⁸ TOLLEBEEK en NYS, *De stad op de berg*, 26, 212.

Tabel 2: Belgische universiteitsstudenten¹⁹

Jaar	Totale studentenbevolking	Mannen	Vrouwen
1910	7.880	/	/
1920	9.329	/	/
1930	10.845	9.709	1.136
1940	12.338	10.604	1.734
1950	22.168	18.600	3.568
1960	30.692	24.837	5.855
1965	48.800	37.112	11.688
1970 (reëel)	75.105	53.623	21.483
1970 (ramingen)	<44.600 (NRWB); 48.521 (L. Coetsier); 49.200 (E. Feldheim, ULB); >50.000 (E. Dhanis); 51.000 (Centrum voor Socio-Relgieus Onderzoek); 59.750 (CEPESS)		

Tot slot is het belangrijk om te benadrukken hoe de toenemende maatschappelijke en politieke belangstelling voor de universiteit, wat gepaard ging met een stijging van het aantal studenten, niet enkel in België plaatsvond. In verschillende West-Europese landen groeide in de jaren na de Tweede Wereldoorlog de overtuiging dat intellectueel kapitaal de belangrijkste grondstof was voor de vooruitgang van de moderne samenleving. Buurlanden als Nederland, Frankrijk en het Verenigd-Koninkrijk zetten actief in op de uitbreiding en democratisering van hun universiteitsapparaat. Aangezien de nationale overheden niet blind waren voor elkanders beleid, had dit een zelfversterkend effect. Een voorbeeld hiervan is hoe de Belgische Nationale Raad voor Wetenschapsbeleid er kwam in navolging van gelijkaardige buitenlandse initiatieven: Advisory Council on Scientific Policy (°1940, Verenigd-Koninkrijk), Conseil Supérieur de la Recherche Scientifique et du Progrès Technique (°1954, Frankrijk), Wissenschaftsrat (°1957, West-Duitsland) en de Commissie Ontwikkeling Natuurwetenschappelijk Onderzoek (°1957, Nederland).²⁰

¹⁹ KERKHOFS, 'Structuurhervorming voor het universitair onderwijs in Vlaanderen', 623; LENDERS, *Ontstaan en groei van de Universiteit van Antwerpen*, 22; WIEËRS, *Studiebeurzen als hefboom*, 48; *Statistisch jaarboek voor België*, jaar 1911-1972, luik universitaire opleiding.

²⁰ Zie onder meer: RÜEGG red., *A history of the university in Europe* (Volume IV: Universities since 1945); CLARK, 'The Declining Importance of Capital', 435; PERKIN, 'University Planning in Britain in the 1960's', 112; BANEKE, 'De vette jaren: de Commissie-Casimir en het Nederlandse wetenschapsbeleid 1957-1970', 117; VAN BERKEL, *De Zakelijke universiteit 1945-2021*, 82-83.

2. STRIJD VOOR EEN ANTWERPSE UNIVERSITEIT

De roep om universitaire hervormingen klonk aan het einde van de jaren 1950 en begin van de jaren 1960 steeds luider, wat opportuniteiten bood voor regio's als Antwerpen. Daar kregen pleitbezorgers voor een universiteit steun van Vlaamsgezinden die de taalkundige ongelijkheid binnen het hoger onderwijs wilden wegwerken, economische spelers die meer hoogopgeleide werkrachten wensten, lokale inwoners die een universiteit beschouwden als een gegeerd prestigeproject, voorstanders van de democratisering die heil zagen in de spreiding van het universitair onderwijs en van Antwerpse jongeren zelf, die dichterbij huis wilden studeren.

Waar het manifest uit 1954 een eerste aanzet gaf, geldt vooral de redevoering die de Gentse rector Jan Gillis in mei 1957 hield tijdens de jaarvergadering van het Vlaams Economische Verbond (VEV) als het eigenlijke startschot van de Antwerpse actie voor een universiteit. Het centrale thema van deze bijeenkomst was de Vlaamse achterstand op vlak van wetenschappelijk onderzoek en onderwijs. Op de slotdag vergeleek Gillis het Belgische hoger onderwijs met dat van landen als de Verenigde Staten, de Sovjet-Unie, Zwitserland en Nederland. België moest volgens de rector meer instellingen voor hoger onderwijs oprichten. Binnen dit kader deed hij volgende uitspraak waar latere betogen voor een Antwerpse universiteit herhaaldelijk naar verwezen:²¹

“Op dezelfde wijze dat er thans sprake is om te Rotterdam een nieuwe Universiteit op te richten, kan de vraag bij ons gesteld worden of het niet aangewezen ware, in een grote havenstad zoals Antwerpen, buiten de reeds bestaande hogere instituten, een polytechnicum of zelfs een Universiteit op te richten. Samen met Gent en Leuven zou Antwerpen bij uitstek aan de Vlaamse studenten een gezond klimaat schenken voor de ontplooiing van wetenschap en tevens van een zuiver Vlaams leven.”²²

Gillis had voor een vonk gezorgd, die anderen vervolgens trachtten aan te wakkeren tot een hevig vuur. De Antwerpse burgemeester Lode Craeybeckx hield op 19 maart 1958 als volksvertegenwoordiger een oproep in de Kamer om Antwerpen een volledige universiteit toe te kennen. Hij verwees daarbij naar de schoolvrede van 1921 toen de stad het voorstel om een Nederlandse universiteit in te richten afwees, omdat de Gentse universiteit dan Franstalig zou blijven: “Wij hebben toen in Antwerpen verkozen liever Gent te zien verlaamsen, dan als ruiloplossing de Vlaamse universiteit in Antwerpen te zien

²¹ CRAEYBECKX, *Waarom een universiteit te Antwerpen?*, 5; S.n., ‘Technische vorming en wetenschappelijk onderzoek in Vlaanderen’; S.n., ‘Le problème de l’expansion universitaire en Belgique’, 22; 1220; GILLIS, ‘Hoger onderwijs in Vlaams-België’, 1331-1341; VAN BEECK e.a., *Bouwen aan de Universiteit Antwerpen*, 22.

²² GILLIS, ‘Uitbreiding van het onderwijs in Vlaams-België’, 1014.

tot stand komen.” Nu Gent Nederlandstalig was en de nood voor een uitbreiding van het Vlaamse universiteitswezen zich opdrong, was Antwerpen volgens Craeybeckx aan de beurt.²³

De volgende dag diende hij samen met de Antwerpse volksvertegenwoordigers Frans Detiège (BSP) en Frans Grootjans (Liberale Partij) een wetsvoorstel in ‘houdende oprichting van een Universiteit te Antwerpen’. Hoewel het voorstel uiteindelijk niet verder behandeld werd, vormde het wel een krachtig signaal. Craeybeckx maakte van deze gedroomde rijksuniversiteit de volgende jaren zijn politiek stokpaardje.²⁴ Hij kreeg hierbij de steun van Vlaamsgezinde verenigingen, zoals het Algemeen Vlaams Oud-Hoogstudentenverbond (AVOHV) en de Vlaamse Toeristenbond-Vlaamse Automobilistenbond (VTB-VAB). In het kader van deze doelstelling ontstonden in 1960 ook het Studentenactie-Comité Universiteit Antwerpen (STAKUA) en het Comité voor de Uitbreiding van het Hoger Onderwijs in Vlaanderen, met Craeybeckx als voorzitter. Samen trachtten ze zoveel mogelijk partijen te overtuigen om op die manier een sterk front te vormen voor de Antwerpse zaak. De strategie bleek succesvol want in een gestaag tempo zetten steeds meer groeperingen hun schouders onder het project, waaronder de Koninklijke Vlaamse Ingenieursvereniging (KVIV), het Vlaams Geneesheren Verbond (VGV), de Conferentie Antwerpen en het eerdergenoemde VEV. Tijdens de eerste helft van de jaren 1960 vonden er talloze initiatieven plaats, van het verspreiden van diverse communiqués tot straatoptochten en volksvergaderingen, om de zaak onder de aandacht te brengen en zo politieke steun te genereren voor deze Antwerpse universiteit.²⁵

Het engagement van Craeybeckx en zijn aanhang voor een rijksuniversiteit, zette ook de katholieke zijde aan tot actie. Kardinaal Jozef Ernest Van Roey gaf in maart 1959 Etienne Dhanis – een van de ondertekenaars van het manifest van 1954 – de opdracht om in de Antwerpse Sint-Ignatius-Handelshogeschool universitaire leergangen op te starten. Aangezien het onderwijs grondwettelijk vrij was, kon dit zonder erkenning van de overheid. Dit betekende wel dat Dhanis niet zou kunnen rekenen op subsidies en dat de studenten enkel hun diploma konden behalen bij de centrale examencommissie in Brussel. Naast de bestaande economische opleiding vingen in oktober 1959 de eerste kandidaturen in de Rechtsgeleerdheid en de Politieke & Sociale Wetenschappen

²³ Kamer der Volksvertegenwoordigers – Parlementaire Handelingen (N. 65), Vergadering van Woensdag 19 maart 1958, Namiddagvergadering, ‘Wetsontwerp houdende de begroting van het ministerie van Openbaar Onderwijs voor het dienstjaar 1958 en bijgevoegde interpellaties’, 22-23.

²⁴ Kamer der Volksvertegenwoordigers (886), Zitting 20 maart 1958, ‘Wetsvoorstel houdende oprichting van een Universiteit te Antwerpen’, 1-8; VAN DER STEEN, ‘De universitaire expansie te Antwerpen’, 7; LENDERS, *Ontstaan en groei van de universiteit van Antwerpen*, 18; Universiteitsarchief UAntwerpen, CMI, UA Toespraken 2: Persnota ‘Universiteit Antwerpen’, 21 november 1981, 1; GARRE, *Lode Craeybeckx 1897-1976*, 86; ‘Merkwaardige toespraak van Burgemeester Craeybeckx’, *GVA* (22 juli 1958), 4.

²⁵ CRAEYBECKX, *Universiteit van deze tijd*, 49-51; ‘Balans van de studenten-aktie voor een universiteit te Antwerpen’, *GVA* (29 april 1960), 5; DE CLERCK, *Rector Bouckaert had toch gelijk*, 18; VAN BEECK e.a., *Bouwen aan de Universiteit Antwerpen*, 29; VANDEN BORRE, *Toga's voor 't hoge*, 22.

aan. Het opleidingsaanbod zou zich in de daaropvolgende jaren stelselmatig uitbreiden, met als eerste kandidaturen Geschiedenis en Klassieke Filologie.²⁶ Hierdoor beschikte Antwerpen wel nog steeds niet over een erkende universiteit waar studenten hun volledige opleiding konden doorlopen.

3. EEN BELGISCH COMPROMIS

Hoewel het draagvlak binnen Antwerpen voor erkend universitair onderwijs aan het begin van de jaren 1960 almaar groter werd, bestond er geen eensgezindheid over de concrete realisatie van dit project. Levensbeschouwelijk liepen de lijnen uiteen. Craeybeckx en zijn aanhang engageerden zich voor een rijksuniversiteit, terwijl Dhanis in 1959 vrije, katholieke kandidaturen had opgestart. Naast de onenigheid over de inrichtende macht, ontwikkelden zich uiteenlopende visies op het gewenste opleidingsaanbod, de ideologische insteek en dergelijke meer. Hierdoor bestond er geen afgetekend eisenpakket waar de wetgever vervolgens mee aan de slag kon gaan. Daarnaast diende deze rekening te houden met een diverse groep aan belanghebbenden buiten Antwerpen die hun eigen verwachtingen hadden ten aanzien van de universitaire hervormingen, zoals de bestaande universiteiten. Hiermee samengaand redeneerden parlementsleden doorgaans vanuit de belangen van de eigen regio, die al dan niet over een universiteit beschikte. Na de prille schoolvrede van 1958 was het vermijden van een nieuwe schooloorlog op universitair niveau een grote bekommernis.²⁷

Voor de regering groeide aan het begin van de jaren 1960 het besef dat ze de universitaire infrastructuur diende uit te breiden – een ontwikkeling die zich bovendien niet enkel in België voordeed.²⁸ Hiervoor lagen drie scenario's op tafel, met als eerste de bestaande universiteiten uitbreiden, zonder in andere regio's campussen op te richten. Een tweede oplossing bestond erin de universiteiten de mogelijkheid te geven om zich buiten het eigen arrondissement te vestigen. Daarvoor diende de Grendelwet van 1911 die dergelijke uitbreiding voor vrije universiteiten verbood, opgeheven te worden. De laatste optie was de oprichting van nieuwe instellingen, los van de bestaande universiteiten. Elke speler binnen het debat had de voorkeur voor een van deze scenario's. Zo verkozen de rijksuniversiteiten van Gent en Luik om de bestaande infrastruc-

²⁶ LENDERS, *Ontstaan en groei van de Universiteit van Antwerpen*, 19, 21, 21-25, 27-29; Interview Rektor Dhanis. Het afscheid van de pioniers', *'t Pallieterke* (20 maart 1975), 10; 'Universitaire Fakulteiten te Antwerpen beginnen reeds volgend academiejaar', *GVA* (24 juni 1959), 2; SNOECK, 'De oprichting van nieuwe Faculteiten in het St.-Ignatius-Instituut te Antwerpen', 285; DE BRUYNE, *Universitaire Expansie te Antwerpen*, 38, 41, 60-61; Kamer der Volksvertegenwoordigers – Parlementaire Handelingen (N. 87), Vergadering van Dinsdag 7 juli 1959, 'Motie van orde van de heer Fayat tot de heer Minister van Openbaar Onderwijs, om te vragen welke maatregelen hij denkt te nemen inzake de decentralisatie van het hoger onderwijs. Spreker: de heer Moureaux, Minister van Openbaar Onderwijs', 65-66.

²⁷ DE CLERCK, *Rector Bouckaert had toch gelijk*, 28; 'Kamer eindigt zitting met nachtzitting over universitaire expansie', *GVA* (9 april 1965), 1, 8.

²⁸ Zie hiervoor RÜEGG red., *A history of the university in Europe* (Volume IV: Universities since 1945).

tuur uit te breiden, zonder over te gaan tot spreiding. De katholieke universiteit van Leuven, gesteund door de CVP, wilde net wel inzetten op de uitbouw van kandidatuuropleidingen in andere provincies. In Antwerpen leefde vooral het idee om een volledig nieuwe universiteit te stichten. Ook vanuit de provincies Limburg en West-Vlaanderen klonken stemmen voor de inrichting van universitair onderwijs. Dit is slechts een kleine greep uit de vele opinies die circuleerden.²⁹

De zaak was zo complex en delicaat dat het uiteindelijk tot april 1965 duurde alvorens de eerste wet op de universitaire expansie gestemd raakte in het parlement. De wet die een reeks van maatregelen omvatte om stapsgewijs het universitaire landschap uit te breiden, was een typisch Belgisch compromis: geen enkele betrokken partij stond volledig achter de regeling, maar doordat ieders belangen tot op zekere hoogte werden behartigd, bleef een verder conflict uit. Bovendien benadrukte de wetgever dat deze bepalingen slechts de eerste fase vormden van een ruimer expansieplan waar de volgende regering zich de komende jaren diende over te buigen, wat mogelijk protest verder kon bedaren.

Kort samengevat leidde de wet van 1965 tot het spreiden van universitair onderwijs over het hele land. De bestaande vrije universiteiten konden hun vleugels uitslaan buiten het eigen arrondissement. Zo opende universiteit van Leuven een campus in Kortrijk, voorzag ze een doctoraatsopleiding Geneeskunde in Sint-Lambrechts-Woluwe en vestigde de ULB zich in Nijvel. Daarnaast kwamen er nieuwe onafhankelijke instellingen in onder meer Bergen en Antwerpen. Bij deze uitbreiding moest de balans tussen het aantal Nederlandstalige en Franstalige instellingen bewaard blijven, net zoals er een numeriek evenwicht moest bestaan tussen de vrije en rijksinstellingen. Dit verklaart mee waarom er in Antwerpen uiteindelijk niet één volledige universiteit, maar twee onvolledige universitaire instellingen kwamen die in de meeste opzichten elkaars compleet tegenbeeld waren.³⁰

Aan de ene kant kregen de universitaire faculteiten die Dhanis in 1959 had opgericht erkenning. Hierdoor zouden de Universitaire Faculteiten Sint-Ignatius (UFSIA) voortaan subsidies ontvangen en konden de studenten hun diploma aan de eigen instelling behalen. De Sint-Ignatius handelshogeschool zou daarbij opgaan in de faculteit Toegepaste Economische Wetenschappen (TEW). De UFSIA zou naast de volledige opleiding TEW enkel kandidatuur-

²⁹ VANDEN BORRE, *Toga's voor 't Hoge*, 19; VERHOEVEN, 'Belgium: linguistic communalism, bureaucratisation and democratisation', 134-135; Zie verder: DE CLERCK, *Tien Vlaamse rectoren over tien jaar universitaire expansie*.

³⁰ Senaat – Parlementaire Handelingen (N. 63), Vergadering van Donderdag 25 juni 1964, Ochtendvergadering, 'Voorstel van wet tot wijziging van de wet van 28 april 1953 op de rijksuniversiteiten en van de wet van 12 augustus 1911 op de universiteiten van Brussel en Leuven en betreffende de uitwerping der kandidaturen', 1604-1609; TOLLEBEEK en Nys, *De stad op de berg*, 30; DE CLERCK, *Rector Bouckaert had toch gelijk*, 28; VANESTE, 'De universitaire expansie: een balans', 641-644; 'Kamer eindigt zitting met nachtzitting over universitaire expansie', *GVA* (9 april 1965), 1, 8.

opleidingen aanbieden in de humane wetenschappen. De campus bleef gevestigd in het stadscentrum van Antwerpen.³¹ Aan de andere kant ontstond het Rijksuniversitair Centrum Antwerpen (RUCA). Net als de UFSIA zou deze instelling beschikken over een volledige TEW-faculteit die de Antwerpse Rijkshandelshogeschool zou vervangen. Verder focuste ze zich met haar faculteit Wetenschappen op kandidatuuropleidingen in de positieve en medische wetenschappen. Ook ging het RUCA een associatie aan met het Hoger Instituut voor Vertalers en Tolken (HIVT, °1961). Ten slotte richtte ze het Kollege voor Ontwikkelingslanden op, dat in zekere mate de overgebleven structuren van het in 1962 opgedoekte Universitair Instituut voor Overzeese Gebieden (UNIVOG) overnam. Het RUCA vestigde zich eerst in de voormalige UNIVOG-gebouwen aan de Middelheimlaan, maar zette vrijwel meteen in op de verdere uitbouw van de campus. Het eerste academiejaar ging in oktober 1965 van start.³²

4. ANTWERPEN ALS PROEFTUIN VOOR ONDERWIJSBELEID

Het naast elkaar bestaan van deze twee universitaire instellingen was geen ideale situatie. Zo konden studenten, met uitzondering van de opleiding TEW, slechts de eerste twee jaar van hun studies in Antwerpen volgen. Voor de licentiaten en doctoraten bleven ze aangewezen op andere universiteiten, wat haaks stond op de democratiseringsgedachte om in de eigen regio te studeren. Verder respecteerde de toestand de levensbeschouwelijke overtuiging van de jongeren niet. Een vrijzinnige student die in Antwerpen bijvoorbeeld de opleiding Filosofie wilde volgen, kon dit enkel aan de UFSIA waar de katholieke overtuiging volgens rector Dhanis elk vak doordrong.³³ Daarnaast hield dit systeem een verspilling van energie en middelen in, aangezien de twee autonome instellingen elk over hun eigen diensten en voorzieningen beschikten. De wetgever verwachtte dan ook dat de UFSIA en het RUCA in toenemende mate met elkaar zouden samenwerken. Het eerste punt waar ze een overeenkomst in dienden te bereiken was de gemeenschappelijke uitbouw van de licentiaten en de doctoraten. Dit compromis moest er komen in de aanloop naar de tweede expansiefase die zou aanvangen in 1968. De uitbouw van twee

³¹ LENDERS, *Ontstaan en groei van de Universiteit van Antwerpen*, 45; VAN DER STEEN, *De studentenbeweging aan het St.-Ignatiusinstituut*, 33; 'Meer dan ooit binnen bereik van alle standen. Universitaire studies aan St.-Ignatiusfaculteiten te Antwerpen', *GVA* (24 juni 1965), 9; '1 oktober 1965... Begin van de universitaire expansie', *GVA* (14 april 1965), 13.

³² *Ibidem*, 46, 49-50; MORTELMANS, 'Van toen en nu', 32-33; VAN BEEK e.a., *Bouwen aan de Universiteit Antwerpen*, 21; VAN GOETHEM red., *Antwerpen en de jezùieten (1562-2002)*, 183; 'Rijksuniversitair centrum Antwerpen opende eerste academiejaar', *GVA* (8 oktober 1965), 9.

³³ Universiteitsarchief UAntwerpen, CMI, UI/HI/404 (U.I.A. Historie): 'Verslag van Dhanis over gesprek met minister Grootjans', 6 september 1967; 'E.P. Dhanis is 15 jaar Ufsia-rector', *GVA* (30 maart 1974), 37; 'De toekomst van de Antwerpse universiteit', *GVA* (9 april 1966), 2.

volledige universiteiten in dezelfde stad, behoorde namelijk niet tot de mogelijkheden.³⁴

Als rectoren van het RUCA en de UFSIA, vormden respectievelijk Lucien Massart en Etienne Dhanis de centrale figuren binnen deze onderhandeling. Hoewel ze zich aan de start van het eerste academiejaar (1965-66) bereidwillig opstelden ten aanzien van de voorgeschreven samenwerking, zouden de gemoederen snel oplopen. Door hun uiteenlopende overtuigingen en tegenstrijdige visies op de verdere uitbouw van het Antwerpse universiteitswezen, liepen de gesprekken al in de beginfasen muurvast. De patstelling zorgde ervoor dat er geen concreet plan voor de organisatie van de vervolgopleidingen op tafel kwam. De Antwerpse studenten waren hier het voornaamste slachtoffer van, omdat zij zonder vooruitzichten hun studies in andere universiteitssteden dienden af te ronden.³⁵

Uiteindelijk nam de Antwerpse gouverneur Andries Kinsbergen het heft in eigen handen. Na een periode van besloten onderhandelingen met Antwerpse vertegenwoordigers van de drie grootste nationale partijen (CVP, BSP en PVV), kwam er op 11 januari 1969 een overeenkomst tot stand. Het Driepartijenakkoord of het Plan Kinsbergen, vormde de basistekst waar op nationaal politiek niveau een tweede expansiewet met betrekking tot Antwerpen diende uit voort te vloeien. De wet ‘houdende oprichting en de werking van de Universitaire Instelling Antwerpen’ verscheen op 7 april 1971. Ze bleef in grote mate trouw aan de bepalingen die in het Plan Kinsbergen vervat zaten. De voornaamste punten omschreven de uitbouw van een derde autonome universitaire instelling die zou instaan voor de organisatie van de licentiaten en doctoraten. Om de ideologische en juridische balans te bewaren, kreeg de UIA een uniek statuut, namelijk dat van een pluralistische stichting van openbaar nut. Kinsbergen noemde dit “een instelling met de soepelheid eigen aan vrije universiteiten en met de zekerheid, eigen aan rijksinstellingen.”³⁶ Het pluralisme vertaalde zich onder meer in de beheersstructuren door te vereisen dat de hoogste bestuursorganen, zoals de raad van beheer, paritair zouden samengesteld worden uit katholieken en niet-katholieken. Verder werd de benaming

³⁴ ‘Er zijn nog dansers te Antwerpen’, *GVA* (31 januari 1966), 11; ‘Voor de eerste maal in “Universiteitsstad” Antwerpen’, *GVA* (14 februari 1966), 9; ‘St.-Ignatiusfakulteiten beginnen tweede jaar. Rijks- en vrij onderwijs moeten samen universiteit oprichten’, *GVA* (6 oktober 1966), 12; ‘Rektor Dhanis verdedigt dubbele kandidaturen’, *GVA* (26 oktober 1966), 11; ‘Probleem Antwerpse universiteit naar een oplossing’, *GVA* (4 december 1968), 9.

³⁵ Universiteitsarchief UAntwerpen, CMI, UI/HI/404 (U.I.A. Historie): ‘Verslag van Dhanis over gesprek met Marie De Groot’, 12 november 1966; ‘RUCA-studenten betoogden te Antwerpen’, *GVA* (27 januari 1967), 9; ‘Waarom RUCA-studenten licentie wensen’, *GVA* (31 januari 1967), 8; ‘Vier sekties in de Fakulteit van Wetenschappen te Antwerpen’, *GVA* (19 mei 1965), 11; ‘Het universitair probleem te Antwerpen’, *GVA* (27 december 1965), 4; LENDERS, *Ontstaan en groei van de Universiteit van Antwerpen*, 49.

³⁶ Senaat – Parlementaire Handelingen (N. 47), Vergadering van dinsdag 30 maart 1971, ‘Ontwerp van wet houdende de oprichting en de werking van de Universitaire Instelling Antwerpen. Algemene beraadslaging en stemming over de artikelen’, 1287-1299; Kamer van Volksvertegenwoordigers (763), Zitting 13 oktober 1970, ‘Wetsontwerp houdende de oprichting en de werking van de Universitaire Instelling Antwerpen. Memorie van Toelichting’, 6; ‘UIA of een hele universiteit voor Antwerpen (IV)’, *GVA* (27 juli 1971), 3.

‘Universiteit Antwerpen’ ingevoerd als verzamelnaam voor de drie instellingen, maar ze bezat geen eigen rechtspersoonlijkheid.³⁷

Ten slotte stelde artikel twee van de wet dat er een Coördinatiecomité zou komen. Dit orgaan diende een nauwere samenwerking tussen de drie universitaire instellingen te bewerkstelligen om samen sterker te staan en onnodige verspillingen tegen te gaan. Binnen het sterk verzuilde Belgische onderwijslandschap vormde dit samenwerkingsverband een uniek experiment waarvan het slagen een fundamentele kentering kon inluiden in de algemene onderwijsoptiek. Het comité beschikte echter niet over een rechtspersoon of over beslissingsbevoegdheid en kon dus enkel vertegenwoordigers van de instellingen rond de tafel brengen. De machteloosheid van dit opgelegde orgaan en de eerder onwillige houding van de gesprekspartners leidde daardoor amper tot een verdere toenadering.³⁸

De nationale en lokale politiek, de economische spelers en het Antwerps brede publiek bleven echter de hoop koesteren dat er in de toekomst een sterkere eenheid zou ontstaan tussen de instellingen. De eerste stap in die richting bestond uit het bereiken van een efficiënt partnerschap waarbij elke instelling haar eigenheid kon behouden. Overgaan tot een harde fusie waarbij de UIA, UFSIA en het RUCA opgingen in één universiteit, was tijdens de jaren 1970 en 1980 nog geen haalbare kaart.³⁹ Er ontstond pas meer bereidwilligheid in de aanloop van de millenniumwisseling waarbij een nieuwe generatie universiteitsbestuurders onder veranderde omstandigheden – van een toegenomen secularisering tot een meer marktgericht universiteitsbeleid – oude principes konden en moesten loslaten. De Antwerpse instellingen wilden hun opleidingsaanbod bijvoorbeeld verder uitbreiden om een competitieve speler te blijven binnen het internationale academische landschap. Daartoe bleek een doorgedreven samenwerking op termijn de enige weg. Van een confederale Universiteit Antwerpen (°1995) zette de eenmaking zich vervolgens verder tot de ondertekening van het fusieakkoord op 5 juli 2002. Een jaar later ving het

³⁷ Universiteitsarchief UAntwerpen, CMI, UI/HI/404 (U.I.A. Historie): ‘Nieuwe tekst Kinsbergen op basis van enkele opmerkingen, van Kinsbergen naar Dhanis’, 16 januari 1969; ‘Akkoord over Universiteit Antwerpen’, *GVA* (4 februari 1969), 1, 15; VAN DOORSLAER, ‘De UIA-formule was alleen hier mogelijk’, *De Morgen* (24 mei 1985), 13.

³⁸ ‘UIA-kommissie parlementsleden geïnstalleerd’, *GVA* (7 oktober 1972), 13; ‘Verkiezingen aan UIA’, *GVA* (25 januari 1973), 13; ‘Universitaire Instelling Antwerpen deze week in de Kamer’, *GVA* (25 januari 1971), 3; ‘Antwerpen krijgt hele universiteit’, *GVA* (29 januari 1971), 1, 10; Kamer van Volksvertegenwoordigers – Parlementaire Handelingen (N. 37), Vergadering van donderdag 28 januari 1971, ‘Wetsontwerp houdende de oprichting en de werking van de Universitaire Instelling Antwerpen’, 9-11, 18-37.

³⁹ ‘Hoe evolueert de universiteit Antwerpen?’, *GVA* (1 december 1975), 7; ‘Vlaamse Kultuurraad hield onderwijsdebat’, *GVA* (7 maart 1973), 4.

eerste academiejaar van de pluralistische en unitaire Universiteit Antwerpen aan.⁴⁰

BIBLIOGRAFIE^{41*}

- BANEKE David, 'De vette jaren: de Commissie-Casimir en het Nederlandse wetenschapsbeleid 1957-1970', *Studium*, 5/°2 (2012), 110-127.
- CLARK Colin, 'The Declining Importance of Capital', *The Listener* (10 maart 1955), 410 e.v.
- Belgisch Staatsblad*, 1996-2003.
- COUSSEMENT Alexia, "'Met vereende krachten": een Antwerpse universiteitsgeschiedenis (1954-2003)', *Contemporanea*, 2020 (<https://www.contemporanea.be/nl/article/20204-review-nl-coussement>). Geraadpleegd op 16 maart 2022.
- CRAEYBECKX Lode, *Universiteit Antwerpen nu*, Antwerpen, 1962.
- CRAEYBECKX Lode, *Universiteit van deze Tijd, zonder Schoolstrijd, pluralistisch, democratisch*, Antwerpen, 1969.
- CRAEYBECKX Lode, *Waarom een universiteit te Antwerpen?*, Antwerpen, 1959.
- DE BRUYNE Paul, *De universitaire expansie te Antwerpen*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, 1971.
- DE CLERCK Karel, 'Hoe men 25 jaar geleden de Universiteit Antwerpen zag', *Persoon en Gemeenschap*, 36 (1983), 28-33.
- DE CLERCK Karel, *Rector Bouckaert had toch gelijk* (Uit het verleden van de R.U.G., 20), Gent, 1985.
- DE CLERCK Karel, *Tien Vlaamse rectoren over tien jaar universitaire expansie*, Gent, 1975.
- DE CLERCK Karel, *Twintig jaar studie van het universitair onderwijs in België* (Bijdragen van het Centrum voor de Vergelijkende Studie van het Hoger Onderwijs, 10), Gent, 1978.
- DECLERCK Richard e.a., *Voor een universitair statuut van het hoger handelonderwijs in de provincies Antwerpen en Henegouwen*, Antwerpen, 1954.
- DEPREEUW Dirk, 'Een eeuw lobbyen over een universiteit', *Intermediair* (3 maart 1992), 7-8.
- DHONDT Pieter, 'De verloren strijd voor één universiteit in België, 1814-1835', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 121 (2006), 197-222.
- DUBUISSON Marcel, 'L'expansion des Universités belges', *Association des Amis de l'Université de Liège*, 35/°3-4 (1963), 8-38.
- EYSKENS Gaston, *De memoires*, J. SMITS red., Tielt, 1993.
- GARRÉ Gijs, *Lode Craeybeckx 1897-1976*, Brussel, 1986.

⁴⁰ Universiteitsarchief UAntwerpen, CMI, UA Toespraken 3: Opening academiejaar 1996-1997, 'Universiteit Antwerpen: ontwikkeling, perspectieven en maatschappelijk engagement', 2; Belgisch Staatsblad – Vlaamse Gemeenschap (N. 96-198), *Decreet houdende wijziging van diverse decreten met betrekking tot de Universiteit Antwerpen (I)*, 22 december 1995; VAN GOETHEM red., *Antwerpen en de jezuïeten (1562-2002)*, 184; Belgisch Staatsblad – Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (N. 2003-2837), *Decreet houdende bepalingen tot de oprichting van een Universiteit Antwerpen en tot wijziging van het decreet van 22 december 1995 houdende wijziging van diverse decreten met betrekking tot de Universiteit Antwerpen*, 4 april 2003; 'Eengemaakte Universiteit steekt van wal', *GV4* (3 oktober 2003), 13.

⁴¹ * Ik maak hier geen onderverdeling in literatuur en bronnen, aangezien verschillende publicaties door dubbel gebruik onder beide noemers vallen.

- Gazet van Antwerpen (GVA)*, 1958-2003.
- GILLIS Jan, 'Hoger onderwijs in Vlaams-België', *V.E.V. Berichten*, 32/°11 (1957), 1331-1341.
- GILLIS Jan, 'Uitbreiding van het onderwijs in Vlaams-België', *Streven*, 10 (1957), 1009-1015.
- HARMEL Pierre, 'Economie, wetenschap, onderwijs in de U.S.A.', *Streven*, 8 (1957), 705-714.
- HENKENS Bregt, *Steekspel tussen traditie en vernieuwing. Dertig jaar polemieek over de structuur van het secundair onderwijs (1963-1992)*, Onuitgegeven doctoraatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, departement Pedagogische Wetenschappen, 2006.
- JANNE Henri, 'Uittreksel uit "De Universiteit in een overgangperiode"', *Socialistische Standpunten*, 7 (1960), 87-88.
- KINSBERGEN Andries, 'De Universiteit Antwerpen: Spiegel van Antwerpens dynamisme', Leon DE MEYER en Emile FLAMANT red., *Liber Amicorum Willy De Clercq*, Leuven, 1985.
- LEEMANS Edward e.a., 'Sociale hervormingen voor universitair', *Tijdschrift voor Politiek*, 2/°1 (1953), 29-41.
- LENDERS Piet, *Ontstaan en groei van de universiteit van Antwerpen*, Leuven, 1991.
- LEPLAE Claire, 'Recrutement et mobilité sociale des universitaires', *Bulletin de l'Institut de Recherches Economiques et Sociales*, 12/°7 (1946), 673-743.
- MAES Glenn, *Archief van de Programmatorische Overheidsdienst Wetenschapsbeleid. Voorbereidend studiedossier van de archieflijsten* (Archiefbeheerplannen en selectielijsten, 41), Brussel, 2010.
- MORTELMANS Koen, 'Van toen en nu', *150 jaar RUCA. Anderhalve eeuw groeien*, Antwerpen, 2002, 10-58.
- Parlementaire Handelingen en Documenten*, 1958-1971.
- PEIREN Luc, 'Vandervelde, Emile', *NEVB Online* (https://nevb.be/wiki/Vandervelde,_Emile). Laatst geraadpleegd op 20 december 2021.
- PEREMANS Willy, 'Universitaire problemen', *Dietse Warande en Belfort*, 104/°10 (1959), 597-594.
- PERKIN Harold, 'University Planning in Britain in the 1960's', *Higher Education*, 1/°1 (1972), 111-120.
- PLASSCHAERT [Sylvain], 'De democratisering van het hoger onderwijs', *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 44/°2-3 (1953), 151-174.
- RÜEGG Walter red., *A history of the university in Europe (Volume IV: Universities since 1945)*, Cambridge, 2011.
- S.n., 'Interview Rektor Dhanis. Het afscheid van de pioniers', *'t Pallieterke* (20 maart 1975), 10.
- S.n., 'Le problème de l'expansion universitaire en Belgique', *Courrier hebdomadaire du CRISP*, 41/°266-267 (1964), 1-47.
- S.n., 'Technische vorming en wetenschappelijk onderzoek in Vlaanderen', *V.E.V. Berichten*, 32/°11 (1957), 1219-1221.
- S.n., 'Universal Declaration of Human Rights', *United Nations* (<https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>). Laatst geraadpleegd op 17 januari 2022.

- SNOECK André, 'De oprichting van de nieuwe Faculteiten in het Sint-Ignatius-Instituut te Antwerpen', *Economisch en sociaal tijdschrift*, 13 (1959), 281-286.
- Statistisch jaarboek voor België*, Brussel, 1911-1972.
- TOLLEBEEK Jo en NYS Liesbeth, *De stad op de berg. Een geschiedenis van de Leuvense universiteit 1968-2005*, Leuven, 2008.
- TYSENS Jeffrey, 'De democratisering van het onderwijs. Perspectieven van de naoorlogse ontwikkeling', *Democratie op het einde van de 20ste eeuw: onderzoek en probleemgericht denken over de democratie bij jonge onderzoekers in Vlaanderen*, Brussel, 1994.
- Universiteitsarchief UAntwerpen, CMI.
- VAN BEECK Robert e.a., *Bouwen aan de Universiteit Antwerpen. 30 jaar RUCA 1965-1995*, Antwerpen, 1997.
- VAN BERKEL Klaas, *Universiteit van het Noorden. Vier eeuwen academisch leven in Groningen. Deel 3: De zakelijke universiteit 1945-2021*, Hilversum, 2022.
- VAN DER STEEN Wivina, *De studentenbeweging aan het St.-Ignatiusinstituut doorheen de jaren '60 (1960-1973)*, onuitgegeven licentiaatsverhandeling, vakgebied Geschiedenis, Katholieke Universiteit Leuven, 1982.
- VAN DER STEEN Wivina, 'De universitaire expansie te Antwerpen', *Onze Alma Mater*, 36 (1982), 6-22.
- VAN DOORSLAER Jan, 'De UIA-formule was alleen hier mogelijk', *De Morgen* (24 mei 1985), 13.
- VAN GOETHEM Herman red., *Antwerpen en de jezuiten: 1562-2002*, Antwerpen, 2002.
- VANDEKERCKHOVE Lieven en HUYSE Luc, *In de buitenbaan. Arbeidskinderen, universitair onderwijs en sociale ongelijkheid*, Antwerpen, 1976.
- VANDEN BORRE Saartje, *Toga's voor 't Hoge. Geschiedenis van de Leuvense universiteit in Kortrijk*, Leuven, 2005.
- VANNESTE Alex, 'De universitaire expansie: een balans', *Ons Erfdeel*, 26/°5 (1983), 641-654.
- VERHOEVEN Jozef 'Belgium: linguistic communalism, bureaucratisation and democratisation', Hans DAALDER en Edward SHILS red., *Universities, Politicians and Bureaucrats. Europe and the United States*, Cambridge, 1982, 125-171.
- WIEËRS Leo, *Studiebeurzen als hefboom (doorstroming naar de universiteit, 3)*, Leuven, 1964.
- WIEËRS Leo, 'Toekomstmogelijkheden voor Vlaamse jongeren', *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, 51 (1960), 499-522
- WILS Lode, *Van de Belgische naar de Vlaamse natie: een geschiedenis van de Vlaamse Beweging*, Leuven, 2009.